

ПОЛИТОЛОГИ ХХII

Эрдэм шинжилгээний бичиг №22 (593): 211-221 дэх тал

**УЛС ТӨРИЙН МӨРГӨЛДӨӨН СУДЛАЛЫН ОНОЛ, АРГА ЗҮЙН АСУУДАЛ,
МӨРГӨЛДӨӨНИЙГ ЗОХИЦУУЛАХ, ШИЙДВЭРЛЭХ АРГА**

Х.Батхүү
МУИС, УТСОУХНУС,
Улс төр судлалын тэнхимийн докторант

Хураангуй:

Улс төрийн мөргөлдөөний мөн чанарыг ойлгохын тулд түүнийг судлах онол, арга зүйн асуудал болон практик ач холбогдлыг авч үзэх нь чухал юм. Улс төрийн сэтгэлгээний хөгжлийн түүхийн явцад энэхүү ойлголтыг судлах онол, арга зүй бүрэлдэн төлөвшсөн байна. К.Маркс, М.Вебер, Г.Зиммель, Т.Парсонс Р.Дарендорф С.Хантингтон нар уг асуудлыг нарийвчлан судалж, онолын түвшинд хөгжүүлсэн байдаг. Тухайлбал, К.Маркс улс төрийн мөргөлдөөн нь нийгмийн хувьсал хөгжлийн сурвалж болдог гэсэн бол Т.Парсонс мөргөлдөөнийг нийгмийн өвчин гээд түүнийг анагааснаар нийгмийн зөвшилцөл, бүрэн бүтэн байдал хангагдана гэж үзсэн. Мөн мөргөлдөөнийг бүтээгч, бүтээлч шинжтэй болох талаас нь тайлбарласан үзэл баримтлалууд ч цөөнгүй байдаг бөгөөд дээрх судлаачдын судалгааны явцад улс төрийн мөргөлдөөнийг судлах парадигмууд төлөвшин бүрэлджээ. Улс төрийн зөрчил, мөргөлдөөнийг тандан судлах, танин мэдэх, шийдвэрлэх, зохицуулах арга замуудыг судалснаар түүнийг удирдан жолоодоход нөлөөлөх боломжтой юм.

Түлхүүр үгс: Улс төрийн мөргөлдөөн, мөргөлдөөний парадигм, мөргөлдөөний судлах зүйл, үүрэг, мөргөлдөөнийг зохицуулах, шийдвэрлэх арга

Удиртгал:

Улс төрийн үйл явц үргэлж динамик өөрчлөлт дунд оршдоогоороо нэн онцлог бөгөөд тэр чанараараа учир начырыг нь олоход төвөгтэй үзэгдлүүдийг ар араас нь төрүүлж байдаг бөгөөд улс төрийн өөрчлөлт, хөгжлийн эх сурвалж нь улс төрийн зөрчил, мөргөлдөөнтэй холбоотой. Өөрөөр хэлбэл улс төрийн шинжлэх ухааны судлагдахууны нэг бол мөргөлдөөн юм. Мөргөлдөөн гэдэг нь Conflictus санал зөрөлдөх, зөрчилдөх, тэмцэл гэсэн утгатай үг бөгөөд “эсрэг тэсрэг байр суурь бүхий хүчнүүдийн эрх ашиг, зорилгоо хангах явцад үүсч буй зөрчилдөөнийг хэлнэ”¹. Өдгөө мөргөлдөөн судлал нь Конфликтологи (conflictology) гэсэн нийгмийн шинжлэх ухааны бие даасан салбар болон хөгжиж байна. А.Рапподорт мөргөлдөөний дайн, тоглоом, маргаан гэсэн гурван үндсэн хэлбэр байдаг гээд дайн нь талуудын хоорондын хүч хэрэглэх гэх мэт бүхий л арга хэрэгслийг ашиглан эцсээ хүртэл буулт хийлгүйгээр тэмцэх явдал. Тоглоом нь урьд өмнө тохиролцсон тодорхой дүрмийн дагуу мөргөлдөөнийг шийдэх арга бөгөөд эцсийн бүлэгт нэг тал нь нөгөөгөөс давуу байдал олж авах явдал юм. Харин маргаан гэдэг нь мөргөлдөөнийг гагцхүү энхийн аргаар шийдвэрлэх, талууд харилцан зөвшилцөлд хүрэх явдал гэж үзсэн байдаг².

Мөргөлдөөнийг судлах онол арга зүйн үүсэл, хөгжил

Судлаачид мөргөлдөөн судлалын үүсэл, онолын концепци, арга зүйн гол хандлагууд гурван үе шатыг дамжин бүрэлдэн төлөвшжээ гэж үзсэн байдаг. Үүнд:

Нэгдүгээр үе. XIX зууны дунд үеэс XX зууны дунд хүртэлх үеийг хамрах бөгөөд К.Маркс, М.Вебер, Г.Зиммель, В.Парето, Г.Моска, Ж.Сорел, Ф.Оппенгеймер нарын бүтээлд мөргөлдөөний тухай түлхүү тусчээ. Тухайлбал, К.Маркс нийгмийн янз бүрийн

¹ МУИС “Улс төрийн шинжлэх ухаан” УБ., 2014, 456х

² МУИС “Улс төрийн шинжлэх ухаан” УБ., 2014, 457х

ангиудын эдийн засаг, нийгэм, улс төрийн эрх ашгийн зөрчил тэмцэл нь нийгмийн мөргөлдөөний болон хувьсал хөгжлийн эх сурвалж болдог³ гэж үзсэн бол, М.Вебер мөргөлдөөн бол социологийн шинжлэх ухааны үндсэн ойлголт мөн бөгөөд тэр нь нийгэм соёлын амьдралын салшгүй үзэгдэл мөн гэсэн бол Г.Зиммель мөргөлдөөн нь эерэг ба сөрөг талтай үзэгдэл⁴ гэсэн байна. Энэ үед дараах санаанууд дэвшигдэн тавигджээ:

- Нийгмийн жам ёсны хэвийн үзэгдлүүдийн нэг нь мөргөлдөөн бөгөөд хүн ба нийгмийн уг шинжид мөргөлдөөнийг төрүүлэн бий болгодог биологи, сэтгэл зүйн ба нийгэм соёлын янз бүрийн шинж чанар, хүчин зүйлс байдаг
- Мөргөлдөөн нь нийгэмд хэд хэдэн чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Тухайлбал, тэрээр нийгмийн дэвшил хөгжлийг хангаж, нийгмийн нэгдэл, нийтлэг хэм хэмжээ үнэт зүйлийг бататгаж бэхжүүлэхэд нэмэр болдог байна.
- Нийгмийн хөгжлийн мөргөлдөөнтэй төлөв байдал ба түүнийг үүсгэж байдаг нийгмийн бүтцийн хэв маягийн хоорондын хэлхээ холбоо, харилцан нөлөөллийг танин мэдэж ойлгоход мөргөлдөөн чухал үүрэгтэй.
- Засаглан захирч бу цөөнхи ба түүнд захирагдан удирдуулж буй олонхийн хоорондын эсрэг тэсрэг байдал зөрчил, мөргөлдөөн нь түүхэн, зайлшгүй мөнхийн үзэгдэл байдаг.
- Мөргөлдөөн үүсч шийдвэрлэгдсэнээр нийгмийн анги бүлгүүдийн ялгаатай, зөрчилтэй эрх ашиг тодорхой хэмжээгээр харилцан тэнцвэрждэг гэсэн байна.

Хоёрдугаар үе. XX зууны дунд үеэс 1990-ээд он хүртэлх үеийг хамрах бөгөөд бүтэц, үүргийн онол арга зүйн хандлага давамгайлдаг. Энэ чиглэлийн онол нь мөргөлдөөнийг нийгмийн өвчин гэж үзэж, түүнийг анагааснаар нийгмийн зөвшилцөл, бүрэн бүтэн байдал хангагдана гэж үзсэн. Тухайлбал, Т.Парсонс нийгэм тогтвортой, хэвийн байх функционал нөхцөлүүдийг дараах байдлаар нэрлэсэн байна⁵:

- Нийгмийн гишүүдийн мэдэгдэхүйц хэсгийн биологийн ба сэтгэл зүйн үндсэн хэрэгцээнүүдийг хангах
- Нийгмийн хяналтын байгууллагууд хувь хүмүүсийг тухайн нийгэмд хэвшин тогтсон хэм хэмжээ, үнэт зүйлсийн дагуу хүмүүжүүлэх талаар үр нөлөөтэй ажиллах
- Хүмүүсийн хувийн амьдрал, үйл ажиллагааны сэдэл нь нийгмийн чиг баримжаатай нийцэж тохирсон байх, хувь хүмүүс нийгмээс тогтоосон үүрэг зорилтуудыг биелүүлдэг байх явдал юм гэжээ.

Энэ үеийн гол төлөөлөгчид болох Э.Мейо орчин үеийн аж үйлдвэржсэн нийгэм нь зохицол, нийгмийн зөвшилцлийг эрхэмлэн тэмүүлэх хэрэгтэй бөгөөд эдгээр нь нийгмийн жам ёсны төлөв байдал мөн. Харин мөргөлдөөн бол “нийгмийн өвчин” юм гэжээ. Харин Л.Козер “мөргөлдөөнт харилцаагүй социал бүлэг гэж байхгүй бөгөөд мөргөлдөөнүүд нь нийгмийн тогтолцооны ажиллагаа, тэдгээрийн халаа сэлгээнд эерэг ач холбогдолтой байдаг”⁶ гэж үзсэн. Өөрөөр хэлбэл мөргөлдөөний үзүүлэх эерэг нөлөөг тодруулах гэж эрмэлзсэн байдаг. Тэрээр “Мөргөлдөөн гэж үнэт зүйлс, нийгмийн тодорхой статус, засаглал болон бүгдэд нэгэн зэрэг үл хүрэлцэх материаллаг ба оюуны баялагийн төлөөх өрсөлдөгчиддөө хохирол учруулах буюу ялах, устгах зорилго бүхий тэмцэл”⁷ гэж үзжээ. Харин К.Дойч мөргөлдөөнийг бүтээлч, эвдэгч гэж ангилсан бөгөөд хөгжилд нөлөөлөх хүчин зүйлсийг нь системчилсэн байна.

Мөргөлдөөний тухай үзэл баримтлал онолын хөгжилд Р.Дарендорф чухал хувь нэмэр оруулсан байдаг. Тэрээр мөргөлдөөн нь нийгмийн амьдралд байх байнгын төлөв зүйл гээд мөргөлдөөн байх нь бус, харин харин байхгүй бол хэвийн бус үзэгдэл өрнөж байна гэж

³ К.Маркс, Ф.Энгельс “Сочинение” М., 1961

⁴ А.В.Дмитриев “Конфликтология” М., 1998 /стр-343/

⁵ А.Я.Анцупов, А.И.Шипилов “Конфликтология” М., 2000

⁶ Lewis A.Coser “The Functions of Social Conflict”, 1956

⁷ “Государство и право” М., 1995/ 9 стр-9

үзсэн. Мөн хэн мөргөлдөөнийг удирдаж чадна, тэр түүхийн үйл явцыг хянаж чадна гэсэн. Түүний гол дүгнэлт бол “нийгэм нь зөвшилцлийн болон мөргөлдөөний шинжтэй ба энэ нь харилцан нэг нэгнийгээ үгүйсгэх бус харин харилцан нэг нэгнийгээ нөхөн гүйцээх шинжтэй”⁸ гэж үзсэн байдаг. Английн судлаач Ж.Бартон “Олон улсын харилцаан дахь анархизм нь нийтлэг үнэт зүйлсийн учир шалтгаанаар хязгаарлагдаж байдаг учир мөргөлдөөнүүдийг зохицуулаад зогсохгүй харин бүр мөргөлдөгч талуудын хамтын ажиллагаа болгон хувиргаж болно”⁹ гэсэн байдаг.

Гуравдугаар үе. 1990-ээд оноос хойш үеийг хамарна. Энэ үед мөргөлдөөн судлал хоёр асуудалд анхаарал хандуулж авч үзэх болсон бөгөөд нэг дэх чиглэл нь мөргөлдөөнийг өөрийг нь илүү чухалчилж судлах болсон. Өөрөөр хэлбэл, “Хэрэв энхийг хүсвэл дайныг судалж танин мэд” гэсэн зарчмыг баримталсан байдаг. Хоёр дахь чиглэл нь мөргөлдөөнийг бус энх тайван тогтвортой байдал, зөвшилцөл, зохицолыг гол асуудал болгон авч судлах болсон. Мөн энэ үед гарч ирсэн нэгэн шинэ хандлага бол соёл иргэншлийн мөргөлдөөний тухай асуудал юм. Тухайлбал, С.Хантингтон “Соёл иргэншлүүдийн мөргөлдөөн ба дэлхийн шинэ дэг журам” (1996) бүтээлээ гаргасан. Түүний үзэж буйгаар өнөөгийн дэлхийн хамгийн нөлөөтэй соёл иргэншил нь Индуизм, Исламын, Японы, Үнэн алдартны, Хятадын болон Өрнөдийн гэсэн зургаан соёл иргэншил байна гэжээ¹⁰. Энэ зургаагаас гадна Африкийн болон Латин америкийн соёл иргэншил нилээд өргөн тархсаныг бас хүлээн зөвшөөрсөн байна. Ирээдүйд эдгээр соёл иргэншлүүдийн хооронд мөргөлдөөн явагдах бололтой гэж үзсэн.

Конфликт буюу мөргөлдөөний судлах зүйл гэдэгт мөргөлдөгч талууд хоорондоо сөргөлдөж мөргөлдөхөд гарч буй зайлшгүй шийдвэрлэвэл зохих тодорхой бодит эсвэл оюун санааны хийсвэр асуудал түүнтэй холбоотой гол зөрчил байдаг.¹¹ Мөргөлдөөнийг илрэн гарах хүрээгээр нь эдийн засгийн, социал хүрээний, шашны, улс төрийн, соёл иргэншлийн, үндэстэн угсаатан хоорондын, олон улсын гэж ангилдаг бол мөргөлдөөний субъект нь бие хүн, нийгмийн бүлэг, анги давхраа, хамт олон, байгууллага, үндэстэн угсаатан, улс төрийн нам, олон нийтийн байгууллага, төр, улсууд байдаг байна.

Мөргөлдөөний парадигмууд

Парадигмын тухай ойлголтыг анх Америкийн судлаач Томас Кун авч хэрэглэсэн байдаг. Тэрээр “ парадигм бол аль нэгэн шинжлэх ухааны нийгэмлэгийн хүлээн зөвшөөрч баримталсан итгэл үнэмшил, үнэт зүйл болон арга хэрэгслийн нийлбэр мөн”¹² гэж тодорхойлсон. Судлаачид түрэмгийлэл, хүчирхийлэл үүсэхийг хоёр шалтгаантай холбон тайлбарласан.¹³ Нэгдүгээрт, хүний төрөлхийн мөн чанараас үүдэлтэй түрэмгийлэл (нийгэм биологийн парадигм), хоёрдугаарт, нийгмийн хүчин зүйлсээс хамаарсан хүчирхийлэл (ангийн, диалектик, бүтэц үүргийн парадигм) зэрэг болно. Үүнд:

1. Нийгэм биологийн парадигм: Энд гол тайлбарыг түрэмгийлэл гэсэн ойлголтоор тайлбарладаг бөгөөд зөрчил тэмцэл гэдэг нь бүх амьтанд байдаг шиг хүнд ч гэсэн төрөлхийн шингэсэн байдаг зүйл гэж үздэг. Түрэмгийлэл гэдэг нь хүний зан төлвийг тодорхойлдог нөхцөлдсөн зөн совингийн үзэгдэл бөгөөд ийм зан төлөв нь түрэмгий харьцаа, шууд тулалдаанаар илрэх ба бүлэг доторх гол хүний түрэмгий байдал нь араатан амьтны байр сууриа бэхжүүлэх оролдлоготой ижил гэж үздэг. Өөрөөр хэлбэл, Ч.Дарвины “Байгалийн шалгаралын онол”-ийн хүрээнд авч үздэг байна. Тухалбал, судлаач Шерер түрэмгийлэл гэдэг үзэгдэлд гурван хандлага байж болохыг тодорхойлсон¹⁴. Үүнд:

- Түрэмгийлэл нь төрөлхийн шинж ба төрөлхийн хүч байдаг
- Сэтгэл хөдлөлийн огцом өргөлт

⁸ Р.Дарендорф “Современный социальный конфликт” иностранная журнал., 1990 №5

⁹ П.А.Цыганков “Гаролки” М.,2002 стр-349

¹⁰ МУИС “Улс төрийн шинжлэх ухаан” УБ.,2014, 469х

¹¹ Ж.Т. Гощенко “Политическая социология” М., 1999

¹² МУИС “Улс төрийн шинжлэх ухаан” УБ.,2014, 87х

¹³ А.Д.Здравомыслов “Социология конфликта” М.,1996

¹⁴ А.Д.Здравомыслов “Социология конфликта” М.,1996

- Сургалтын явцаар дамжсан түрэмгий зан төлөвийн чиг хандлага зэрэг юм.

2. Ангийн парадигм: Энэ онол мөргөлдөөн нь зайлшгүй нийгэм улс төрийн шинжийг агуулдаг, эсрэг тэсрэг байр сууриар илэрхийлэгдэж, улс төрийн мөргөлдөөний үндэс суурь нь ангийн тэмцэл байдаг гэж үздэг. Тухайлбал, К.Маркс “Мөргөлдөөн нь нийгмийн өөрийнх нь үндэс суурьт шингэсэн байдаг бөгөөд хүмүүсийн эдийн засгийн системд эзэлж байгаа байр сууриас нь шалтгаалан янз бүрийн ангид хуваагдсанаас үүсэн гардаг олон бүлгүүдэд хуваагдаж, үнэт зүйл ба ашиг сонирхлоороо зөрчилдөн, дайсагналцаж ангийн тэмцэл үүсгэнэ. Ангийн тэмцэл нь ихэнхи улс төрийн мөргөлдөөнүүдийн эх үүсвэр болдог ба ийм мөргөлдөөнүүд нь улс төрийн тогтвортой байдлыг алдагдуулж, эцэстээ улс төрийн зорилготой хувьсгалд хүргэдэг байна. Энэхүү хувьсгал нь түүхийн хурдасгагч болдог”¹⁵ гэж үзсэн байна.

3. Бүтэц үүргийн парадигм: Мөргөлдөөн нь нийгмийн байгуулал ба нийгмийг зохион байгуулахад гарсан гажуудал бөгөөд энэхүү хандлага тодорхой хэмжээгээр, нийгмийн тодорхой нөхцөлд бүрэлдэж байдаг. Ингэснээр нийгмийн тогтвортой байдал алдагдаж улмаар мөргөлдөөнд хүргэдэг байна.

4. Диалектик бүтээн байгуулагч парадигм: Энэ нь мөргөлдөөнийг заавал сүйтгэгч хүчин зүйл байх албагүй, харин бүтээгч, бүтээлч шинжтэй болох талаас нь тайлбарладаг. Өөрөөр хэлбэл мөргөлдөөн нь өөрчлөн байгуулах хэлбэр бөгөөд нийгмийн байгууллын хөгжилд түүний оруулах хувь нэмэр хэмжиж баршгүй их байдаг. Нийгэм нь мөргөлдөөнгүйгээр цаашид хөгжих боломжгүй, мөргөлдөөн гарч буй нь харин ч эрүүл үзэгдэл гэж үздэг.

Улс төрийн мөргөлдөөний судлах зүйл юу вэ?

Мөргөлдөөний нэг гол талбар бол улс төрийн ертөнц байдаг. Нийгмийн бүлгүүдийн аж амьдралыг хангахтай холбоотой нөөцийг хуваарилах, хүртэх, ашиглахтай холбоотойгоор нийгмийн мөргөлдөөн үүсдэг бол улс төрийн мөргөлдөөн нь эрх ашиг, зорилго, үнэт зүйл, байр суурь, статустай холбоотойгоор улс төрийн хүрээнд үүсч, явагддаг байна. Улс төрийн янз бүрийн хүчнүүд, улс төрийн бодлогын субъектүүд засгийн эрхийг гартаа авч хэрэгжүүлэх, өөрсдийнхөө улс төрийн статус, байр суурийг өөртөө ашигтайгаар өөрчлөх, эрх ашиг, үзэл бодол, үнэт зүйлсээ хамгаалж хэрэгжүүлэхийн төлөө тэмцэх явцад үүсдэг сөргөлдөөн, тэмцлийг улс төрийн мөргөлдөөн гэж тодорхойлж болно. Өөрөөр хэлбэл улс төрийн мөргөлдөөн нь улс төрийн зөрчлийн жам ёсны хэвийн үзэгдэл, илрэл болдог байна.

Улс төрийн мөргөлдөөний судлах зүйл нь мөргөлдөгч талуудын аль аль нь өөртөө ашигтайгаар шийдвэрлэх хүсэл, сонирхолтой байгаа улс төрийн ямар нэг асуудал, зорилт мөн¹⁶ гэж тодорхойлсон байдаг бөгөөд түүнийг нарийвчлан судлахын тулд дараах зүйлсийг дэлгэрэнгүй авч үзэх шаардлагатай байдаг. Үүнд:

1. Эх сурвалж, шалтгаан. Энэ нь улс төрийн институтууд үзэл бодол, соёл, үнэт зүйлсээрээ хоорондоо ижилсэх эсвэл ялгарах үйл явцын зөрчилтэй холбоотой байдгаараа онцлог. Улс төрийн мөргөлдөөний эх сурвалж нь мөргөлдөөн үүсч гарах гүнзгий үндэс суурь, эх үүсвэр нь болдог бол шалтгаан, шалтаг, хүчин зүйл нь өдөөгч нь болдогоороо ялгаатай байдаг.

2. Субъект, объект ба бусад оролцогчид. Эсрэг тэсрэг талуудыг бүрдүүлж улс төрийн мөргөлдөөнд оролцож байгаа оролцогчидыг ялгаатай авч үзэх шаардлагатай. Үүнд:

- Субъект: Мөргөлдөөний эсрэг тэсрэг хоёр талыг бүрдүүлж, улс төрийн мөргөлдөөнд идэвхитэй оролцож байгаа этгээдийг хэлнэ.
- Объект: засаглалын нөөцөд эрх мэдлээр дамжуулж хяналт тавих явдал¹⁷

¹⁵ К.Маркс, Ф.Энгельс “Сочинение” М., 1961

¹⁶ А.В. Дмитриев “Конфликтология” Учебное пособие М., 2000

¹⁷ А.В. Дмитриев “Конфликтология” Учебное пособие М., 2000

- Хөндлөнгийн өдөөн хатгагч, турхирагч: Улс төрийн мөргөлдөөнд шууд, ил тод идэвхитэй оролцохгүй боловч хоёр талыг хооронд нь турхирч, хүчийг нь сулруулах замаар байдлыг өөртөө ашигтайгаар эргүүлэх сонирхолтой этгээдийг хэлнэ.
- Талуудын хань, хамсаатан: Мөргөлдөөнд шууд оролцохгүй хирнээ мөргөлдөөн үүсгэх ашиг сонирхолтой, талуудад зөвлөгөө өгөх, тусламж үзүүлэх зэргээр оролцогч этгээдийг ойлгоно.
- Зохион байгуулагч: Улс төрийн мөргөлдөөнийг тодорхой зорилгоор урьдаас төлөвлөн зохион байгуулж, түүний өрнөл, шийдэл, төгсгөлийн үйл явцыг өөртөө ашигтайгаар эргүүлж, хянахыг хичээдэг хүч юм.
- Зуучлагч: Мөргөлдөгч талуудыг хооронд нь зөвшилцүүлэх, мөргөлдөөнийг хохирол багатайгаар шийдвэрлэх, зохицуулах сонирхолтой хөндлөнгийн гуравдагч этгээд байдаг. Тэрээр талуудын байр суурийг хооронд нь дамжуулж зуучилдаг байна.

3. Арга хэрэгсэл, технологи. Мөргөлдөөнийг үүсгэж буй талууд өөр өөрийн онцлог бүхий зорилготой байдаг бөгөөд өөртөө ашигтайгаар шийдвэрлэхийн тулд түүндээ нийцсэн арга хэрэгсэл (үзэл суртал, мэдээллийн хэрэгслүүд, сүрдүүлэг, заналхийлэл, хүчирхийлэл, хууран мэхлэх, санхүү, хөрөнгө мөнгөний гэх мэт), технологитой (цэвэр ба бохир) байдаг.

4. Үе шат. Улс төрийн мөргөлдөөн нь тодорхой үе шатуудтай байх ба үүнийг дараах таван үе шатыг дамждаг гэж судлаачид тодорхойлсон байдаг¹⁸. Тэдгээрт:

- Нөхцөл байдал бүрэлдэх үе. Энэ үед мөргөлдөөнт нөхцөл байдал аажмаар бэлтгэгдэж бүрэлддэг. Мөргөлдөөнт нөхцөл байдал гэдэг нь хоёр болон түүнээс дээш субъектүүдийн эрх ашгийг адилхан хөндсөн зөрчилтэй төлөв байдлыг хэлнэ. Энэ нөхцөл байдлыг талууд хэрхэн үнэлж, дүгнэхээс мөргөлдөөний эхлэл шалтгаалдаг байна.
- Нуугдмал үе. Нэгэнт бий болсон мөргөлдөөнт нөхцөл байдлыг талууд олж харах, мөргөлдөөнд бэлтгэх, хүч нөөц бололцоо, арга хэрэгсэл, стратегиа боловсруулах бэлтгэл шат бүхий мөргөлдөөн нуугдмал байх
- Эхлэл үе. Мөргөлдөөн ил тод илэрч, албан ёсоор эхлэх шат нь дараах үйлдэл, үйл явдал болдог. Үүнд: нэгдүгээрт, сөргөлдөгч талуудын нэг нь нөгөө талын эрх ашиг, байр суурь, статус, үзэл санаа, үнэт зүйлд нь эсрэг чиглэсэн бодит үйлдэл, алхам хийнэ. Хоёрдугаарт, нөгөө тал нь тэр үйлдэл, алхмыг өөрийнх нь эсрэг чиглэгдсэн ноцтой үйлдэл, эрх ашгийг нь шууд хөндөж, хохирооход чиглэгдсэн үйлдэл, үйл ажиллагаа гэж эмзэг байдлаар хүлээн авч зохих хариу үйлдэл, эсэргүүцэл үзүүлнэ.
- Өрнөл, хурцадмал үе. Дээрх үе шатуудыг дараа мөргөлдөөн ид өрнөж, талууд өөртөө байгаа нөөц, боломж, арга хэрэгслээ бүрэн дайчлан ашигладаг. Улмаар мөргөлдөөний хүрээ хязгаар, нөлөө, оролцогчдын тоо хэмжээ нэмэгдэх эсвэл хумигддаг байна. Үүний үр дүнд талуудын аль нь ялах, ялагдах нь тодорхой болдог.
- Төгсгөл буюу зохицуулалт, шийдвэрлэгдэх үе. Мөргөлдөгч талууд хоорондоо зөвшилцөх, харилцан буулт хийх эсвэл нэг тал нь нөгөөдөө ялагдах, бууж өгөх, устгагдах, гуравдагч этгээдийн оролцоо, зуучлалаар мөргөлдөөн зогсох зэргээр төгсгөл болдог байна.

5. Төрөл ангилал. Улс төрийн мөргөлдөөнийг мөн чанар, бүтэц, гол шинж чанаруудаар нь нь базаж нэгтгэн дүгнэсэн байдалтайгаар ангилж үзсэн байдаг¹⁹. Эдгээр шалгуур үзүүлэлтийн дагуу хийсэн ангилалын талаар товч дурьдая. Үүнд:

- Орон зайгаар нь улс орны доторхи, улс орны хэмжээний, бүс нутгийн, орон нутгийн чанартай улс төрийн мөргөлдөөн

¹⁸ А.Д.Здравомыслов “Социалогия конфликта” М., 1996

¹⁹ А.В.Дмитриев “Конфликтология” М., 2000

- Үргэлжлэх цаг хугацаагаар нь богино, дунд, урт хугацааны мөргөлдөөн
- Хууль эрх зүйгээр зохицуулагдаж болох эсэхээр нь институтчилагдсан болон институтчилагдаагүй гэсэн төрөл хэлбэртэй байж болно
- Чанарын шинж чанараар нь гүнзгий буюу эвлэршгүй, гүнзгий биш буюу эвлэрүүлж болох улс төрийн мөргөлдөөн
- Үйл явцынх нь эрч хүчээр хүчтэй хурц нөгөөтэйгүүр хүч сул аажим шинжтэй гэж ангилж болно
- Ил тод байдлаар нь нээлттэй эсвэл далд
- Явагдах чиг шугам, бүтцээр нь засаг захиргааны янз бүрийн түвшингийн субъектуудын хооронд эсвэл төв засгийн газар ба орон нутгийн засаг захиргааны хооронд босоо чиг шугамаар, улс төрийн субъектүүд, улс төрийн хүчнүүдийн хооронд хэвтээ чиг шугамаар явагддаг мөргөлдөөн
- Улс төрийн мөргөлдөөн нь систем болохын хувьд үүсч гарсан эх сурвалжаараа өөрийнхөө системийн доторхи ба гадаад мөргөлдөөн
- Хэрэглэгдсэн арга, хэрэгсэл, нөөц тэдгээрийн шинж чанараараа зэвсэгт мөргөлдөөн, улс төрийн үзэл суртал, үнэт зүйлсийн мөргөлдөөн

6. Мөргөлдөөний стратеги ба тактик. Улс төрийн мөргөлдөөнд хамтран ажиллаж асуудлыг шийдэх, өрсөлдөх гэсэн үндсэн хоёр стратеги байх бөгөөд хослуулан хэрэглэдэг боловч ихэнхидээ аль нэг нь давамгайлдаг байна. Өрсөлдөгч ямар стратеги ашиглаж байгаа нь тун чухал ач холбогдолтой. Тухайлбал, Хоёр тал хоёулаа өрсөлдөх стратеги баримталбал хэлэлцээр мухардалд ордог бол харин нэг нь өрсөлдөх нөгөө нь ажиллах стратеги баримтлахад ер нь талаас илүү хувьд нь өрсөлдөх стратеги ялдаг байна. Харин тухайн зорилгод хүрэх арга замыг нь тактик гэж үзэж болно. Нэг тактик хэд хэдэн стратегид ашиглагдаж болдог. Улс төрийн мөргөлдөөний талуудын стратеги нь дараах байдалтай байдаг²⁰ байна. Үүнд:

- Мөргөлдөөнийг улам хурцатгаж даамжруулахад чиглэгдсэн, нөгөө талдаа өөрийнхөө эрх ашгаа тулган хүлээлгэсэн хэлбэртэй
- Маргаантай асуудлыг хоёр тал харилцан ашигтай шийдвэрлэхэд чиглэгдсэн конструктив шинжтэй
- Нөгөө талд буулт хийсэн маягтай
- Мөргөлдөөнөөс дайжиж зугтах, гарахыг хичээсэн
- Хамгаалж, хориглосон байдалтай
- Дайрч давшсан шинж чанартай байдаг.

7. Нийгэмд гүйцэтгэх үүрэг. Улс төрийн мөргөлдөөнийг жам ёсны үзэгдэл гэж үзэн эерэг талыг нь харах эсвэл сөрөг, гаж үзэгдэл талаас нь хандахаас хамаарч түүний нийгэмд гүйцэтгэх үүргийг тодорхойлж болно. Тухайлбал, Мертон 1957 онд улс төрийн мөргөлдөөний үүргийн гурван гол ангилалыг хийсэн²¹ байдаг. Тэдгээрт:

- Тунхаглаж байгаа үүрэг: Нийгмийн системд нөлөөлөх үйл ажиллагааны зориудын бодит нөхцөл байдал юм.
- Нуугдмал үүрэг: Нийгмийн үйл ажиллагаагаар зохион байгуулагдсан бодит бус өөрөөр хэлбэл бодит нөхцөл байдалд нөлөөлдөггүй
- Хувьсах үүрэг: Нийгмийн үйлчлэлийн бодит нөхцөл байдлаар илрэх бөгөөд нийгмийн системд дасах байдалд саад болдог байна гэж үзсэн.

²⁰ А.В.Дмитриев “Конфликтология” М., 2000

²¹ А.Д.Здравомыслов “Социалогия конфликта” М., 1996

Судлаачид улс төрийн мөргөлдөөний нийгэмд гүйцэтгэх үүргийг янз бүр тэмдэглэсэн байдаг боловч дараах ерөнхий хэдэн үүргийг дурьдах нь зүйтэй. Үүнд:

- Мэдээлэл танин мэдэхгүйн үүрэг: Улс төрийн мөргөлдөөн үүснэ гэдэг бол нийгэмд ямар нэгэн асуудал, зөрчил байна түүнийг зүй зохистойгоор шийдвэрлэх хэрэгтэй гэдгийг санаалж, дохио, мэдээлэл өгч байгаа хэрэг юм.
- Нийгмийг нэгтгэж нягтруулах, сөргөлдөгч талуудыг хооронд нь зөвшилцүүлэх үүрэг: Улс төрийн мөргөлдөөн нь нийгэм дэх бүлгүүд, хүчнүүдийн хоорондын харилцааг тэнцвэржүүлдэг байна.
- Нийгэм дэх анги, бүлгүүдийн байр суурийн ялгарал, зөрчлийг ил тод болгож тэдгээрийг танин мэдэх, эрх баригчид нийгмийн ялгаатай эрх ашгуудыг ханган хэрэгжүүлэх боломж олгодог
- Дасан зохицохуйн үүрэг: Мөргөлдөгч талуудад сургамж, туршлага өгч, тэд өөрчлөгдөж буй шинэ нөхцөл орчинд дасан зохицох, өрсөлдөгч хүчнүүдтэйгээ хэвийн байдлаар, эрх зүйн хүрээнд зэрэгцэн орших нь чухал гэдгийг ойлгуулдаг
- Улс төрийн мөргөлдөөн нь нийгмийн өөрчлөлт, шинэчлэлт, хөгжил дэвшлийн дотоод эх сурвалж, түлхэц хүч болж өгдөг байна
- Сөрөг, хор хохиролтой үүрэг: Сөрөг үүргүүдийг нь ерөнхийд нь дараах байдлаар нэгтгэн дүгнэж болох юм. Үүнд: нэгдүгээрт, улс төрийн тогтвортой байдлыг алдагдуулдаг, хоёрдугаарт, хүч их хэрэглэдэг, хууль бус арга хэрэгслийг ихээр ашигладаг, гуравдугаарт, нийгмийг талцан хуваагдуул, хагаралдуулдаг, дөрөвдүгээрт, зөрчил тэмцлийг улс төрийн гүнрүү шигдүүлж, тодорхой хугацааны дараа дахин мөргөлдөөн үүсэх хөрс суурь бий болгодог байна.

Улс төрийн мөргөлдөөнийг зохицуулах, шийдвэрлэх арга

Улс төрийн мөргөлдөөн бол нийгмийн оршин тогтнол, хөгжил дэвшлийн хэрэгцээ шаардлага, шийдвэрлэвэл зохих асуудал, хэрэгжүүлэх ёстой зорилго, тодорхой зорилтуудтай нөхцөлдөн уялдаж гарч ирдэг үзэгдэл учраас түүнд сөрөг байдлаар хандах, мөргөлдөөнөөс зайлсхийх, зохиомлоор нууж хаах мэтээр хөнгөн хийсвэр хандаж болохгүй асуудал юм. Тодорхой шалтгаан, нөхцөл байдлын эрхээр улс төрийн мөргөлдөөн нэгэнт үүссэн бол түүнд анхаарал хандуулж судлан таньж мэдэх, зүй зохистойгоор зохицуулах, шийдвэрлэх зайлшгүй шаардлага үүсдэг. Тиймээс улс төрийн мөргөлдөөний тухай асуудлын хүрээнд түүнийг зохицуулах, шийдвэрлэх зорилгоор хэрэглэх арга, хэрэгслийн тухай асуудлыг судлах нь чухлаар тавигддаг байна. Өөрөөр хэлбэл, улс төрийн мөргөлдөөнийг зохицуулах арга зам, мөргөлдөөнийг шийдвэрлэх асуудлыг тусад нь ялгамжтайгаар авч үзэх ёстой.

Улс төрийн мөргөлдөөнийг зохицуулах арга зам. Мөргөлдөөнийг зохицуулах, урьдчилан сэргийлэх, шийдвэрлэх олон янзын аргууд байдаг. Тэдгээрийн дотроос илүү үр дүнтэй, илүү их хэрэглэгддэг нь улс төрийн аргууд байдаг бөгөөд тэдгээрийг дотор нь уламжлалт ба институционал гэж ангилдаг.

1. Уламжлалт аргууд. Улс төрийн мөргөлдөөнийг зохицуулах хамгийн өргөн дэлгэрсэн арга бол гуравдагч этгээдийн оролцоо, зуучлалын тусламжтайгаар хэлэлцээр хийх, эвлэрэх зэрэг аргууд байдаг. Гуравдагч этгээд гэдэг нь зөвшилцөлд хүрэх эрмэлзэл бүхий мөргөлдөөнөөс гадуурх этгээдийг хэлдэг. Зуучлагч гэдэг нь тухайн онцлогт тохирсон туршлага, мэдлэгээ ашиглаж асуудлыг зөв зүйтэй ойлгоход нь сөргөлдөгч талуудад тусалдаг туслагч бөгөөд харин эцсийн шийдвэрийг мөргөлдөгч талууд өөрсдөө гаргадаг байна. Гуравдагч этгээд нь улс төрийн мөргөлдөөнийг шийдэх явцад олон үүрэг гүйцэтгэдэг бөгөөд эдгээрийг дурьдвал нэгдүгээрт, мөргөлдөгч талуудын төлөөлөгчдийн хооронд харилцаа холбоо тогтоох, хоёрдугаарт, талуудаар бие биеэ хэлэлцээрт орох эрхтэй гэж хүлээн зөвшөөрүүлэх, гуравдугаарт, хэлэлцээрийн үйл явцыг зохион байгуулах, дөрөвдүгээрт, мөргөлдөгч талуудын үл хамаарах экспертүүд, шийдвэр гаргах этгээдүүдийг олох, цаг хугацаа сунгаж өгөх зэрэг нөөцийг хуваарилах, тавдугаарт, асуудлыг судлан шинжлэх, зургаадугаарт,

мөргөлдөөнийг бодитой, зүй зохистой шийдвэрлэхэд туслах зэргийг багтаадаг. М.Мерль хэлэхдээ “эрх зүйн хэм хэмжээг дагах шаардлагагүйгээр мөргөлдөөнийг зохицуулах бүх арга замын үндэс нь бүх талууд сайн дурын үндсэн дээр байх ёстой”²² гэсэн байна. Өөрөөр хэлбэл мөргөлдөөнийг энхийн аргаар шийдвэрлэхэд сөргөлдөгч талуудын хүсэл зорилгоос бүх зүйл хамаарна гэсэн үг юм. Энэ нь улс төрийн мөргөлдөөнийг уламжлалт аргаар зохицуулах нь хязгаарлагдмал шинж чанартай байдгийн үндсэн шалгаан болдог билээ.

- Хэлэлцээрийн арга. Энэ нь мөргөлдөгч талуудын хүсэж буй зүйлийнхээ зарим хэсгийг олж авч, тохиролцоонд хүргэдэг бөгөөд дараах нөхцлүүд бүрдсэн үед хэлэлцээр үүсэх боломжтой гэж үздэг. Үүнд: нэгдүгээрт, талууд мөргөлдөөнт ашиг сонирхлоос гадна ач холбогдол бүхий нийтлэг эрх ашигтай байх, хоёрдугаарт, бусад хувилбаруудаас тодорхой харилцан ойлголцсон шийдвэр илүү боломжтой гэж хоёр тал үзсэн, гуравдугаарт, тэд харилцан хүлээн зөвшөөрөх шийдвэр олох гэж хэлэлцэж эхэлсэн байх зэргийг багтаадаг. Гэвч энэ аргыг мөргөлдөгч талууд дуртай хүлээж авдаггүй бөгөөд тэд ихэвчлэн өөрсдөө асуудлаа шийдвэрлэх сонирхолтой байдаг байна.
- Эвлэрэлийн арга. Маргааны элементийг гуравдагч этгээдээр удирдуулсан комисс авч үзээд талуудын харилцан мөргөлдөөний шийдлийг гаргаж өгдөгөөрөө энэ арга онцлогтой. Эвлэхүүлэх комиссыг эртнээс байгуулж чадсан үед л энэхүү арга илүү үр дүнтэй байдаг.

2. Институционал арга. Энэ арга нь улс төрийн мөргөлдөөнийг зохицуулахад тодорхой институт, эрх зүйн хэм хэмжээг ашиглах явдал байдаг. Тухайлбал, Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага гэсэн институт бий болсноор улс төрийн мөргөлдөөн, олон улсын мөргөлдөөнийг зохицуулах асуудлыг урагшлуулсан алхам болсон юм. Эдүгээ уг институт гуравдагч этгээд сөргөлдөгчдийг салгах биш, харин Засгийн газар хоорондын байгууллага, судалгааны комисс байгуулах, өөрийн нөхцлүүдийг дэвшүүлэн тавих зуучлагчыг томилох буюу эвлэрүүлэх үүргийг өөртөө хүлээх зэрэг олон арга хэмжээг авч хэрэгжүүлж байна. Жишээлбэл, 1948-1949 оны Палестины асуудлыг Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагаас томилсон зуучлагч шийдсэн байдаг. Мөн 1970 онд Израйл, Арабын улсуудын хооронд үүссэн асуудлыг уг институтээс эвлэрүүлэх комисс томилж шийдвэрлэсэн байдаг. Гэвч сүүлийн үед улсуудын хооронд үүссэн мөргөлдөөн, эсвэл их гүрнүүдийн үүсгэсэн улс төрийн мөргөлдөөнд Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын зүгээс явуулах арга хэмжээ хүчин мөхөсдөх эсвэл аргагүйн эрхэнд байр суурь илэрхийлэх, нүдээ аниад өнгөрөх зэрэг нь түүний үүрэг хязгаарлагдмал байдалд орсныг харуулж байгаа хэрэг юм. Өөрөөр хэлбэл, олон улсын эрх зүй, олон улсын байгууллагуудыг үл хайхран өөрийн эрх ашгаа дээгүүрт тавих асуудал байсаар байгаа нь институционал аргыг хүчгүйдүүлж байна.

Улс төрийн мөргөлдөөнийг шийдвэрлэх арга. Улс төрийн мөргөлдөөн нь олон янз, харилцан адилгүй байдагтай холбоотойгоор түүнийг шийдвэрлэх шалгарсан арга гэж байдаггүй. Улс төрийн мөргөлдөөнийг шийднэ гэдэг нь оролцогчид маргаантай асуудлаараа тохиролцоонд хүрнэ гэсэн үг. Ийм тохиролцоог судлаачид гурван төрөл болгон ангилдаг.²³ Нэгдүгээрт, мөргөлдөгч талууд санал нийлэх, хоёрдугаарт, нэг тал нь шахалтанд автах, гуравдугаарт, гадаад хүчний, хууль ёсны буюу ёс суртахууны хүсэл зорилготой нийцүүлэх зэрэг багтдаг бөгөөд нэг ба гуравдугаар тохиолдолд хоёр тал хоёулаа идэвхитэй оролцдог байна. Хүчтэй тал нь нөгөө талдаа ашиг сонирхлоо тулган хүлээлгэж улс төрийн мөргөлдөөнийг хүч түрэн шийдэж болохгүй, хэрэв ийм тохиолдолд тодорхой цаг хугацааны дараа мөргөлдөөн дахин сэргэх магадлал асар өндөр байдаг. Судлаачид онолын болон практик туршлагад үндэслэн тулгуурлаж, бэрхшээлийг шийдэх талаар зарим дүгнэлтүүдийг хийсэн байна. Үүнийг дурьдвал:

²² А.В.Дмитриев “Конфликтология” М., 2000

²³ А.В.Дмитриев “Конфликтология” М., 2000

1. Объектив шалтгаануудыг арилгах арга. Улс төрийн мөргөлдөөнийг шийдвэрлэх хамгийн гол арга зам бол мөргөлдөөний нөхцөл байдлыг төрүүлсэн объектив шалтгаануудыг арилгахад оршино. Зарим мөргөлдөөнүүд гадаад нөхцөл байдлаас ихээхэн хамааралтай байдаг.

2. Субъектүүдийн ашиг сонирхлын зөрчилдөөнийг арилгах арга. Судлаачдын үзэж буйгаар улс төрийн мөргөлдөөний үндэс нь субъектүүдийн ашиг сонирхлын зөрчилдөөн байдаг аж. Иймд энэхүү зөрчилдөөнийг арилгах нь хамгийн үр дүнтэй байдаг гээд мөргөлдөөний үндэс болж буй шалтаг, ашиг сонирхлын зөрчилдөөнийг арилгах аргуудыг томъёолсон байдаг.²⁴ Үүнд:

- Мөргөлдөөний объектыг алга болгох
- Мөргөлдөөний объектыг талуудад хуваах
- Ээлж дараа тогтоох буюу хоёр тал объектыг хоёулаа ашиглах, дүрэм тогтоох
- Объектыг нөгөө талд шилжүүлж, нөхөн төлбөр авах
- Мөргөлдөгч талуудын харилцааг нийтлэг сонирхол төрүүлэхүйц шинэ салбарт шилжүүлэх зэрэг юм.

Дүгнэлт

Улс төрийн шинжлэх ухааны судлах зүйлийн нэг бол мөргөлдөөн бөгөөд Конфликтологи гэсэн салбар шинжлэх ухаан ч үүсчээ. Ерөнхийдөө мөргөлдөөнийг судлахдаа түүний нийгмийг салан бутаргахад чиглэгдэж байна уу эсвэл нэгтгэн нягтруулахад чиглэгдэж байна уу гэдгээс нь хамааруулж үзэж болно. Мөргөлдөөнийг судлахдаа онол арга зүйн үндэслэл, мөргөлдөөний парадигм, судлах зүйл, эх сурвалж, объект, субъект, оролцогчид болон төрөл ангилал, арга хэрэгсэл технологи, стратеги тактикийг тодорхойлж түүнийг шийдвэрлэх, зохицуулах арга замуудыг эрэлхийлэх нь чухал байдаг. Улмаар улс төрийн мөргөлдөөнийг зохицуулах, шийдвэрлэх арга замыг олсноор түүнийг удирдан чиглүүлэх боломжтой.

Манай улсын хувьд улс төрийн мөргөлдөөн судлалын асуудалд анхаарал хандуулах нь ач холбогдолтой. Өөрөөр хэлбэл нийгмийн тогтвортой, тайван байдлыг судалж танин мэдэх, амьдрал практикт хэрэгжүүлэхийн тулд түүний эсрэг үзэгдэл болох мөргөлдөөнийг судлах хэрэгцээ тулгарч байна. Энэ нь “хэрэв энхийг хүсвэл дайныг судалж танин мэд” гэсэн зарчим юм. Нидерландын судлаач Ванханен 1999 онд 183 улсын талаар харьцуулсан судалгаа хийсэн бөгөөд Монгол улсыг туйлын амгалан орон гэж тодорхойлсон байдаг. Тэрээр мөргөлдөөнийг угсаатны хүчин зүйлд нь тулгуурлан улс орнуудад 0-100 хүртэл оноогоор үнэлгээ өгч судалсан байдаг²⁵. Үүнд:

- 0 оноо. Томоохон угаатны байгууллага байхгүй, улс төрд угсаатны нөлөөллийг төдийлөн ач холбогдолтойд авч үздэггүй
- 5 оноо. Угсаатны намууд Парламент эсвэл Ерөнхийлөгчийн сонгуульд сонгогчдын арваас багагүй хувийг эзэлдэг, улс төрд угсаатны нөлөөлөл үүсч байгаа, зарим нэг угсаатны бүлгүүд өөр хоорондоо зөрчилдөх байдалд орсон
- 10 оноо. Угсаатны бүлгүүд хүн амын 10-14 хувийг эзэлдэг, угсаатны байгууллагуудад ихээхэн ач холбогдол өгч дэмждэг, улс төрд угсаатны нөлөөлөл өсөх хандлагатай, угсаатны хуваагдал бий болсон
- 20 оноо. Хүн амын дотор угсаатны эзлэх хувь хэмжээ 15-29 хувьд хүрсэн, улс төрд угсаатны нөлөөлөл онцгой өссөн, угсаатны хуваагдал онцгой хурц хэлбэрээр өрнөдөг
- 40 оноо. Угсаатны бүлгийн эзлэх хэмжээ хүн амын 30-49 хувийг бүрдүүлж, угсаатны ашиг сонирхлын мөргөлдөөн нийгмийн амьдралыг тодорхойлдог, улс төрл угсаатны

²⁴ А.Я. Анцупов, А.И.Шипилов “Конфликтология” М., 2000

²⁵ А.В.Дмитриев “Конфликтология” М., 2000

бүлэг, байгууллагууд онцгоы их ач холбогдолтой, төр засгийн түвшинд угсаа гарвалаараа талцах явдал ихэссэн, томоохон угсаатны бүлгүүдэд хүн ам хуваагддаг

- 60 оноо. Хүн амын 50-69 хувь нь угсаатны зөрчилд идэгдсэн, томоохон сонирхлын байгууллагууд угсаатны ялгарал дээр суурилдаг, угсаатны зөрчил мөргөлдөөн, мөргөлдөөний бусад хэв шинжээс давамгай байдалтай байдаг, засгийн газрын байгууллагад угсаатны бүлгийн эзлэх хувь хэмжээ өндөрсөн
- 80 оноо. Бүх сонирхлын байгууллагууд угсаатны шугамаар бий болдог, хүн амын 70-89 хувь нь угсаатны зөрчилд идэгдсэн, улс төрийн хүрээнд угсаатны нэг нам ноёрхох байдалтай, угсаатны мөргөлдөөн онцгой хурц хэлбэрээр өрнөдөг
- 100 оноо. Хүн амын 90-100 хувь нь угсаатны зөрчилд идэгдсэн, томоохон сонирхлын байгууллагууд нь угсаатны шугамаар бий болдог, сонирхлын бүлгүүдийн хоорондох зөрчил мөргөлдөөн нь угсаатны шугамаас үүдэн бий болдог

Хэдийгээр энэ судалгаагаар Монгол угсаатны асуудалгүй, улс төрийн мөргөлдөөн туйлын бага орон гэж нэрлэгдэж байгаа ч манай улсад улс төрийн мөргөлдөөн үүсч болох гадаад болон дотоод нөхцөл байдлыг анхааран үзэх нь чухал. Үүнийг дараах байдлаар авч үзэж болох юм. Үүнд:

1. Гадаад нөхцөл байдал. Хүйтэн дайн төгсгөл болж, өрнө дорнын хоорондох түгшүүрт байдал намжсан нь дэлхийн тавцанд цоо шинэ нөхцөл байдал бүрдүүлж олон улсын харилцаанд олон субъектүүд бие даан оролцох болсон. Мөн удаан хугацаанд далд байсан үндэстний, угсаатны, шашны, эдийн засгийн, соёл иргэншлийн, улс орнуудын доторхи улс төрийн мөргөлдөөнүүдийг ил болгож улмаар эдгээр нь олон улсын харилцаанд нөлөөлөхүйц болсон байна. Дэлхий нийтээрээ глобалчилалд орж аль нэг улс орон эндээс өөрийгөө тусгаарлан авч үлдэж чадахааргүй болсон. Энэ нь улс орны дотоод асуудал болон олон улсын харилцаанд маш хүчтэй нөлөөлж байна. Ийм нөхцөлд олон улсын болон бүс нутгийг хамарсан улс төрийн мөргөлдөөн, түүний нөлөө манай улсыг тойрон өнгөрөхгүй нь ойлгомжтой.
2. Дотоод нөхцөл байдал. Хэдийгээр манайд угсаатны, шашны зэрэг томоохон асуудлууд байхгүй гэж үзэж байгаа боловч Монголын улс төрийн системд намуудаас гадна, төрийн бус байгууллагууд, иргэний хөдөлгөөн зэрэг ашиг сонирхлын бүлгүүд идэвхитэйгээр оролцож байгаа явдал зэрэг нь дотоод нөхцөл байдлыг бүрдүүлж болох юм.

Abstract:

In order to aware the nature of political conflict, it is essential to study its theoretical and methodological aspects and practical significances. In the course of the development of political thoughts, theoretical and methodological basis of this concept were formed. K. Marx, M. Weber, G. Simmel, T. Parsons, R. Dahrendorf and S.Huntington studied the concept in detail and developed it theoretically. Particularly, K. Marx concepted that the political conflict is a source of social revolution and development, while T. Parsons believed that by treating the conflict as a social disease, social consensus and integrity are ensured. Also, there are numerous concepts that explain the conflict from the point of view of its creativeness, and the paradigm for the study of the political conflict has been formed during the studies of the above researchers. Studying the ways to investigate, recognize, resolve and moderate such political conflicts allows the people to manage them properly.

Keywords: Political conflict, Paradigm of conflict, Study of conflict, Role of the state, Methods of managing and resolving conflict

Ашигласан ном, материал

1. МУИС “Улс төрийн шинжлэх ухаан” сурах бичиг УБ., 2014
2. Lewis A.Coser “The Functions of Social Conflict” 1956
3. А.В.Дмитриев “Конфликтология” Учебное пособие М.,2000
4. К.Маркс, Ф.Энгельс “Сочинение” М.,1961
5. А.Я.Анцупов, А.И.Шипилов “Конфликтология” М.,2000
6. “Государство и право” М., 1995
7. Р.Дарендорф “Современный социальный конфликт” иностранная журнал., 1990 №5
8. П.А.Цыганков “Гаролдки” М., 2002
9. Ж.Т. Гощенко “Политическая социология” М., 1999
10. А.Д. Здравомыслов “Социология конфликта” М., 1996